2.2.1. Aklıselim

Selim akıl, kelamda insan için temel bilgi elde etme yollarından birisidir. Akıl düşünme, anlama ve kavrama gücü olarak tanımlanır. Selim akıl ise insanın doğru karar vermesini sağlayan, herhangi bir olumsuzluktan veya ortamın kötülüğünden etkilenmeyen, yaratılışındaki temizliği koruyan akla denir.

Allah Teâlâ'nın **"ancak bilenlerin akledebileceğini"**[28] belirtmesi, aklın delâlet ettiği gücü ve bilgiyi iyi kullanmadıkları için kâfirleri **"… Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; bu yüzden akledemezler."**[29] gibi ifadelerle kınaması, aklın insan için bilgi edinmedeki önemli rolünü ortaya koyar.

28 Ankebut suresi, 43. ayet.
29 Bakara suresi, 171. ayet.

Her şeyden önce dinin temelini oluşturan iman meselesinde aklın işlevi göz ardı edilemez. İmanın gerçekleşmesi için kişinin kalben tasdik etmesi esastır. Ancak bu tasdike ve kalben benimsemeye insanı sevk edebilmek için önce ona birtakım bilgiler ulaşır ve ilk aşamada bunlar akılla değerlendirilir; ikinci aşamada, iman eden bir kimsenin ibadetler ve diğer dinî hükümlerle mükellef olması, bunlara muhatap kabul edilmesi için de sağlıklı işleyen bir akla sahip olması gereklidir. Nitekim Hz. Peygamber **"Üç kişiden kalem (sorumluluk) kaldırılmıştır: erginlik çağına kadar çocuktan, iyileşinceye kadar akıl hastasından ve uyanıncaya kadar uyuyandan."**[30] buyurarak aklın önemi ve rolüne işaret etmiştir.

Bütün bunlara dayanarak kelamcılar, selim aklın büyük ölçüde hayır ve şerri, iyi ile kötüyü, güzel ve çirkini kavrayıp ayırt edebileceğini, insanın bu bilgisi ile yararına olanları tercihe yöneleceğini kabul etmişlerdir. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki inanç esaslarını oluşturan temel konuların belirlenmesinde bilgi kaynağımız, doğru haber, yani vahiydir. İman edilecek hususlar içerisinde aklın doğrudan doğruya belirleyemeyeceği, varlığından haberdar olamayacağı veya ilk bakışta kavrayamayacağı, kendisini aşan şeyler de vardır. Bunun için kelamcıların büyük çoğunluğu, aklın yalnız başına, vahiyden bağımsız olarak dinî değerleri ve inanç esaslarını koyamayacağı, farz ve haram gibi hususları belirleyemeyeceği noktasında ittifak etmiştir. Vahyin belirlediği temel konuların algılanması, açıklanması ve ispatlanmasında ise aklın verileri devreye girer.

Kelamcılara göre dinin ortaya koyduğu hükümlerde akıl ve mantığa mutlak manada aykırı, asla kabul edilemeyecek şeyler yoktur; belki aklın ulaşamayacağı, bulup kavrayamayacağı şeyler olabilir. Din bunları ortaya koyar, akıl da benimser.

B BİLGİ KUTUSU

Dinin, özellikle ibadetlere ilişkin alanında aklın belirleyici rolünden bahsedilemez. Kulluğun yerine getirileceği fiillerin ne olduğu, şekli, sayısı, biçimi vb. hususlar tamamen vahiy tarafından belirlenir ve bildirilir. Akıl, ayet ve hadislerin belirlediği ilke ve hükümlerin hikmetlerini, nedenlerini ve gerekçelerini anlamaya aracı olabilir. Bazı şeyler akılla kavranamasa bile her hâlükârda Allah (cc) tarafından emredildiği için, emredildiği şekliyle yerine getirilir.

Hz. Ömer'in, bir haccında Hacerülesved'e yaklaşıp dokunarak öptükten sonra "Çok iyi bilirim ki sen zararı ve faydası olmayan bir taş parçasısın. Eğer Resûlullah sana dokunmamış ve seni öpmemiş olsaydı seni asla öpmezdim." demesi (Buhari, Hac, 57, 60; Müslim, Hac, 249-250), Hz. Ali'nin "Eğer din sadece akılla olsaydı, ben mestin üstünü değil altını meshederdim; hâlbuki Resûlullah'ı üstünü meshederken gördüm." (Ebu Davud, Taharet, 63) buyurması, aklın yetki ve belirleyicilik sınırlarını ortaya koyan örneklerdir.

30 Buhari, Hudûd, 22; Talâk, 11; Ebu Davud, Hudûd, 17; Tirmizi, Hudûd, 1.